

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна

ГОТОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Iryna MARTYNIUK

THE PERSONALITY'S READINESS FOR SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY AS A PSYCHIC PHENOMENON

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2026.01.165>

УДК 129.923.2

Постановка наукової проблеми. Життя сучасної людини сповнене великою кількістю непередбачуваних обставин, що викликають кризи, важкі стреси, які вимагають адаптації, переосмислення цінностей і при цьому збереження здатності до прийняття оптимальних рішень. Така ситуація зумовлює нові вимоги до системи освіти. Її завдання – не просто підготувати людину до життя, а підготувати до повноцінного функціонування в умовах невизначеності.

Сьогодні невизначеність як психологічна характеристика буття людини в суспільстві зумовлена війнами, що руйнівним чином позначаються на її почутті безпеки й перспективи особистісного зrealізування, зростаючою цифровізацією, що потребує поповнення багажу знань про спричинені нею потреби й вимоги, міграційними рухами, які підривають відчуття стабільності, роботизацією виробничих сфер, що викликають страх позбавлення можливості працювати й заробляти на прожиття.

У будь-якому разі необхідність підготовки людини до функціонування в умовах невизначеності зумовлює переорієнтацію парадигми вищої освіти – із академічної на особистісно зорієнтовану, вітакультурну, що сповідує ідею полірозвивальної освіти впродовж життя, застосовує компетентнісний і циклічно-вчинковий підходи та є націєнцентрованою [11, с. 6-235]. Вочевидь це потребує високого рівня

психологічної компетентності науково-педагогічних працівників у зrealізуванні принципів, закономірностей і механізмів навчальної діяльності здобувача як суб'єкта, з опорою на які має здійснюватись освітній процес, відбуватися запровадження різних новацій, зберігатися розумний баланс між традиційними та новітніми методами, засобами і технологіями навчання.

Важливим психологічним утворенням особистості, формування якого має забезпечуватись новою парадигмою вищої освіти та визначати здатність людини до повноцінного функціонування в умовах невизначеності, є, на наш погляд, *готовність до самоосвітньої діяльності*.

Мета (цілі і завдання) дослідження: обґрунтування психологічного змісту готовності особистості до самоосвітньої діяльності, що становить підґрунтя і є рушієм навчання й розвитку особистості як в умовах ЗВО, так і поза його просторово-часовими межами, а також описати її показники.

Суть авторської концепції. Готовність особистості до самоосвітньої діяльності є комплексним утворенням, котре вмщує характеристики декількох сфер психіки – емоційно-когнітивної, мотиваційної, поведінково-вольової та комунікативно-рефлексивної, що концептуально відповідають логіко-канонічній структурі вчинку за теорією В.А. Роменця [10]. Як психічний феномен така готовність відображає суб'єктивну картину світу особистості, у якій

поєднані усвідомлення значущості освіченості, бажання і спроможності її набувати. Крім того, їй притаманна оперативність зовнішнього вираження під час зустрічі з необхідністю та/чи можливістю нового пізнання, де проявами є самостійний пошук потрібної інформації, її опрацювання, опанування і рефлексія.

Водночас готовність до самоосвітньої діяльності має різні ступені розвитку в молоді. Із зростанням вольового бажання самовдосконалення знижується стресове навантаження на особистість за умов надобності самостійного вирішення навчальних завдань, оптимізується співвідношення витрачених внутрішніх і часових ресурсів та досягнутого результату самоосвіти, зростає ймовірність досягнення юною особою високої самоефективності впродовж її життєвого шляху. Майданчиком формування, прояву й удосконалення вказаної готовності постає пізнавальна активність і зреалізовувана здатність до навчання. Із їх ускладненням відбувається тренування різних складових-компонентів готовності до самоосвіти, тому в певні моменти вона стає силою, котра спонукає перебіг процесів пізнання та розвитку особистості самої себе. У будь-якому разі існує нагальна потреба цілеспрямованого посилення у здобувачів ЗВО готовності до самоосвітньої діяльності. Це, своєю чергою, вимагає з'ясування питань, пов'язаних із сутнісними вимірами функціонування та розвитку даного утворення для розробки методів його діагностування, тренування, психокорекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясування сутності готовності до самоосвітньої діяльності впливає насамперед із розуміння змісту, обсягу та значення поняття «самоосвіта». Словникові його визначення здебільшого позначають здобуття знань особою самостійним навчанням поза навчальним закладом, без сторонньої допомоги» або як набування освіченості у процесі самостійної роботи людиною без проходження систематичного курсу навчання, що сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному привласненню знань, умінь, навичок, компетентностей.

Водночас у дослідженнях українських науковців знаходимо більш розширене розуміння змісту цього поняття. Зокрема, А.Б. Гришук [4] розглядає самоосвіту як цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність, яка зорієнтована на збільшення можливостей особистості у професійному кар'єрному розвитку

та самовдосконаленні. За змістом автор виокремлює такі види самоосвіти: загальнорозвивальна, загальнопрофесійна, профільна, посадова. Натомість О.В. Бурлука [2], здійснюючи філософське осмислення самоосвіти, зауважує, що остання має автономно персоналістичний характер як самостійний психокультурний феномен, який стає інструментом самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення особистості.

До того ж часто самоосвіта постає як інформаційно забезпечувальна діяльність, що здійснюється через набуття, накопичення, впорядкування, систематизації й відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особи шляхом опанування різноманітними видами діяльності. Доводиться, що сутнісно процес самоосвіти охоплює технології роботи з різноманітними текстами, зосереджується у прийомах, методиках, засобах одержання, опрацювання, систематизації, відновлення і використання інформації, раціональних знань. При цьому названі процеси зовні спричиненні соціально-економічними чинниками, характером праці, а з іншого боку – творчим та інтелектуальним потенціалом особистості, її інтересами і бажаннями (професійно-трудовами, соціально-статусними, психодуховними).

Якщо в кінці ХХ століття основним засобом самоосвіти вважалось самостійне вивчення літератури, то вже на початку ХХІ вчені звертають уваги на зумовленість моделі самоосвіти конкретно-історичним типом культури, передусім етнонаціональної. Тому сьогодні самоосвіта набуває нових ознак – здійснюється завдяки комп'ютерним технологіям і телекомунікаціям, стає все більш багатобічною, вітакультурною і людиновимірною.

У працях сучасних зарубіжних дослідників підкреслюється важливість будь-якого виду самоосвіти (за употребленням її сприйняттям людиною) задля вирішення численних викликів повсякденного життя. Зокрема, Дж. Каргул (J. Kargul [21]) обґрунтовує гіпотезу про існування двох типів практиків самоосвіти. До першого належать люди, які займаються самоосвітою, щоб наслідувати певну модель, так звані «зовнішньо керовані» особи, а інший – із тих, котрі прагнуть самовдосконалюватися (в усіх аспектах своєї особистості), щоб ефективно виконувати завдання, що ставить перед ними життя («внутрішньо керовані»). Водночас С. Валваде і В. Зидзюнайте (S. Valvade, V. Zydziunaite [28]) визначають самоосвіту як активний процес, у якому людина, котра роз-

вивається, є суб'єктом, а не об'єктом подій. Така людина, плануючи, організовуючи, керуючи та контролюючи процес свого особистісного розвитку, бере на себе відповідальність за напрямок, цілі, шляхи та кінцевий результат самоосвіти, а це здебільшого здоровий спосіб життя, що вміщує фізичну, психічну, соціальну, екзистенційну та духовну самоосвіту.

Близькими до сутнісного змістовлення самоосвіти є такі поняття, що набувають усе більшої популярності у глобальному психолого-педагогічному дискурсі: «самостійне навчання», «самокероване навчання» (self-directed learning) та «автономне навчання». Так, А. Данк, Дж. Дж. Крафт (A. Dunk, J.J. Craft [18]) розглядають самостійне навчання як таке, що збагачує організований освітній процес, підкреслюючи важливість стратегій, які здобувачі використовують для керування власним учінням. У дослідженні М. Сінгарай, А. Кармакар, С. Мухерджі (M. Sinharay, A. Karmaakar, S. Mukherjee [27]) саморегульоване навчання – це така форма освітньої роботи у ЗВО, що скеровується та заохочується фасилітаторами. Водночас Дж. Абдельмунаїм, Б. Кумачі, М. Ларуз (J. Abdelmounaim, B. Koumach, M. Larouz [14]) розглядають автономне навчання як таке, у якому студенти беруть на себе повну відповідальність за свою освіченість, приймають рішення про те, що і як вони вивчають, і часто самостійно шукають інтелектуальні та особистісні ресурси. У цьому разі інтенсифікується розвиток критичного мислення, самомотивації та формування навичкою навчання протягом усього особистого життя, оскільки за цих умов актуалізується здатність навчатися самостійно та адаптуватися до нових буденних викликів.

Готовність до самоосвіти в українській та зарубіжній психолого-педагогічній науці розглядається здебільшого у прикладних дослідженнях, у контексті яких є напрацювання щодо розуміння її сутності та умов розвитку. До прикладу, О.А. Бубін, Є.А. Дурманенко, С.О. Боярчук [1] готовність до самоосвіти вважають особистісно набутим новоутворенням майбутнього фахівця, у засновках якого перебуває його потреба в професійному самовдосконаленні та у прагненні самостійно отримувати нові соціально значущі знання і набувати відповідні вміння, навички, компетентності. Процес формування готовності особи до самоосвіти є складним і багатоетапним, важливими умовами реалізації якого постають пошуково-

дослідницька творча зорієнтованість освітньої діяльності та безперервна й паритетна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача і студентів. Окрім того, впровадження у життя цього процесу активізує здатність особистості навчатися та здобувати нову інформацію самостійно без постійної допомоги й стимулів ззовні, де головну роль відіграють такі психологічні чинники, як зацікавленість, полімотивованість, відкритість до цікавих ідей і спроможність аналізувати й застосовувати їх у повсякденні [13]. Також слушно зауважується, що висвітлювана готовність становить допоміжну сферу самореалізації особистості, яка перебуває на рівні із соціальною взаємодією, суспільною активністю, захопленнями тощо [5], адже утворена із її вмілості, дієвості, усвідомленості, обізнаності, єдності морально-вольових, пізнавальних та мотиваційних складників.

Готовність до самоосвіти вивчається українськими науковцями також як один із компонентів *самоосвітньої компетентності*. Зокрема, О.М. Волуйко [3] структуру останньої в майбутніх офіцерів поліції характеризує як цілісний інтегративний конструкт, що містить мотиваційний, когнітивний, рефлексивний та операційний компоненти. При цьому мотиваційний складник системно спонукає майбутніх фахівців до професійної діяльності, когнітивний – передбачає оволодіння знаннями щодо самоосвіти та їх готовність до безперервної самоосвіти в подальшому житті, операційний – оприявнює ступінь оволодіння вміннями та навичками стосовно організації і керування перебігом самоосвіти, фактологію застосування результатів самоосвітньої діяльності у ситуаціях, подібних до професійного повсякдення, рефлексивний – містить процеси оцінювання і самооцінювання дієвості курсантів на всіх етапах самоосвітнього процесу. Отож тут готовність до самоосвіти постає одним із когнітивних компонентів самоосвітньої компетентності.

Близьким до поняття «готовність до самоосвітньої діяльності» є поняття «готовність до професійного саморозвитку», аналіз змістовного наповнення якого відображає взаємозв'язок позначуваних ними утворень. Так, у дослідженні В. Фрицюк [12] останній термін трактується як здатність майбутнього педагога здійснювати цілеспрямовану рефлексивну активність, пов'язану з проєктуванням і реалізацією якісних змін власної особистості, й реалізувати на практиці власний суб'єктний досвід у царині соціального самовизначення

та самореалізації на підґрунті усвідомленої саморегуляції своєї освітньо-професійної діяльності.

У працях зарубіжних дослідників знаходимо виклад сутності й особливостей психологічного утворення, близького до готовності особи до самоосвітньої діяльності, а саме її здатності до самостійного навчання. До прикладу, М. Фішер, Дж. Кінг, Ж. Тейг (M. Fisher, J. King, G. Tague [19]) вважають, що самостійний учень – це суб'єкт учіння, який бере на себе контроль і приймає свободу вивчати те, що він вважає важливим для себе. Ступінь контролю над власним процесом навчання, який він готовий взяти на себе, залежатиме від його ставлення, здібностей і плетива характеристик особистості. Примітно, що готовність до самостійного навчання існує континуально і певною мірою присутня в усіх людей.

І все ж високий рівень готовності до самостійного навчання в окремій конкретній ситуації ще не гарантує таку саму готовність особистості в новому, незнайомому контексті [19]. Це не означає, що деякі навички та характеристики тут не можна буде перенести в іншу ситуацію. Однак, щоб людина могла самостійно орієнтуватися у певній предметній сфері, вона повинна володіти певною системою відповідних знань. Наприклад, людина з високим ступенем самостійності у вивченні математики часто не має такої спроможності в опануванні англійською мовою. Тому висновуємо, що вимірювання готовності до самостійного вивчання окремого академічного курсу здобувачем потрібно проводити у форматі мережива його наявних діяльних здібностей. Окрім того, очевидно, що готовність особи до самостійного навчання як психічне утворення є глибоко індивідуалізованим: студенти, які мають низьку готовність за потреби її діяльного підтвердження демонструють високий рівень тривожності, тоді як ті з них, що мають високу готовність, проблемно сприймаючи керівництво з боку наставника, також виявляють високу тривожність. Водночас констатується, що студенти, які віддають перевагу високій структурованості проекту самостійної праці, показують низькі бали за готовністю до самостійного навчання, і навпаки, ті, хто має низький потенціал самостійності в учінні, віддають перевагу чітко структурованим навчальним заняттям – обговоренням, демонстраціям, лекціям під керівництвом викладача, а не самостійним проектам, тематичним дослідженням та приватним консультаціям.

Розуміння сутнісного змісту поняття «готовність до самоосвітньої діяльності» важливе для визначення його показників, за зовнішніми проявами яких можна здійснювати діагностику, аналізувати особливості розвитку й висновувати про доцільність пошуку й застосування спеціальних заходів, методів, прийомів її удосконалення. У цьому розпізнавальному вимірі українські дослідники (Р.Я. Яремко, О.С. Вавринів, О.В. Стельмах [13]) послуговуються методиками, що діагностують готовність особистості до саморозвитку, зокрема, методику В. Павлова, яка виявляє таку готовність, однак не зачіпає складових власне готовності до самоосвітньої діяльності. Натомість зарубіжні науковці послуговуються методиками для дослідження самокерованого навчання [15; 27; 26], а саме для опитування представників медичної сфери, де використано методику М. Фішер, Дж. Кінг, Ж. Тейг (M. Fisher, J. King, G. Tague [19]) для апробації процедури готовності особи до самостійного навчання [25], або для широкого застосування Шкали орієнтації на самонавчання (SDL) [17; 23; 24 та ін.].

Зважаючи на близькість психологічного змісту здатності особистості до самокерованого навчання до висвітлюваного нами феномену, проаналізуємо, що є її маркерами в методиках, призначених для її діагностування. Найбільш популярною тут видається методика М. Фішер, Дж. Кінг, Ж. Тейг (M. Fisher, J. King, G. Tague [19]), що уявлена трьома основними групами факторів: «самоврядування», «бажання до навчання» та «самоконтроль» і низькою показників. Так, фактор «самоврядування» деталізують уміння керувати своїм часом, бути самодисциплінованим та організованим, наявність управлінських навичок, здатність віднаходити час для свого навчання, планувати, розставляти пріоритети, надавати перевагу самостійному плануванню свого учіння, бути впевненим у своїй спроможності шукати жадану інформацію. «Бажання до навчання» уконкретнюється в намаганні опанувати новим знанням, задоволення від вивчення нового, наявність потреби в навчанні, здатність критично оцінювати свої ідеї й надавати перевагу збору фактів перед прийняттям рішення, переживати насолоду від оцінювання власної роботи, відкритість до оригінальних ідей, допитливість, спроможність попросити про допомогу у випадку неможливості здолати проблему самостійно, спостереження за пе-

ребігом професійної практики, потреба контролювати те, що вивчається. «Самоконтроль» постає у формі надання переваги самостійному встановленню контролю, відчуття задоволення від самостійного прийняття рішення, усвідомлення власної відповідальності за особисті рішення, свідомо підконтрольність свого життя, наявність високих персональних стандартів, надання переваги самостійному встановленню навчальних цілей, оцінювання власної успішності, логічність, сумлінність, здатність до зосередженості на проблемі, рефлексування власних обмежень, спроможність самостійно віднаходити інформацію, висока віра у свої здібності, надання переваги самостійному встановленню критеріїв для оцінки своєї успішності.

С. Аккілагунта, С.С. Кар, П. Кц, С. Лакшмінараянан (S. Akkilagunta, S.S. Kar, P. Kc, S. Lakshminarayanan [16]) емпіричним шляхом обґрунтовують надійність вище описаної методики – Шкали готовності до самостійного учіння Фішера (SDLRS) для вимірювання саморегульованого навчання (SDL) та пропонують її скорочену версію з 29 пунктів.

Інша методика дослідження цього класу – Шкала SDLI (індекс чутливості до навичок навчання протягом усього життя), розроблена С.-Ф. Чень, Ч.-Ф. Куо, К.-Ц. Лін, Дж. Лі-Се (S.-F. Cheng, Ch.-F. Kuo, K.-Cg. Lin, J. Lee-Hsieh [17]). Вона передбачає діагностування показників цього психоутворення, згрупованих за чотирма напрямками: мотивація до навчання, планування і впровадження, самомоніторинг та міжособистісне спілкування. Автори зазначають, що ця методика є дійсним та надійним інструментом для визначення здібностей студентів медичних програм до навчання протягом усього життя. Водночас зауважимо, що існує наданалітична версія всього існуючого інструментарію із вимірювання здатності людини до самостійного навчання (див. [17]), що охоплює такі компоненти: ефективне навчання, мотивація до навчання, активне учіння, самостійне навчання, творчий потенціал навчання, самокерування, бажання навчатися, самоконтроль, оцінювання та міжособистісні навички. Крім того, застосування Шкали орієнтації на самонавчання (SDL) [20] дає у розпорядження психолога валідний інструмент з п'ятьма вимірами діагностичних ознак: усвідомлення, стратегія навчання, освітня діяльність, оцінювання успішності навчання та міжособистісні навички контактування [24].

К.А. Правесті, Е.Ф. Муфідаг (С.А. Pravesti, E.F. Mufidah [25]), розробляючи методику готовності до самостійного навчання, виокремлюють такі її показники: ініціатива (нові ідеї, власне бажання), наполегливість (докладені зусилля, виконані заходи), незалежність (прийняття рішень, сміливість навчатися). Про показник «нові ідеї» свідчать здатність шукати відповіді на складні питання, усвідомлення навичок, дій і цілей як складових освітньої роботи, спроможність розвитку власної ідеї до регулятивного досягнення успіху. Показник «власне бажання» містить надія навчатися протягом свого життя, потреба часу для розуміння матеріалу на лекціях, сподівання отримати інформацію від викладача про виконання завдання. Показник «докладені зусилля» диференціюється на пошук способу дізнатися про навчальний матеріал, ентузіазм під час непростого опанування освітнім змістом, витрата часу на вивчення лекційних матеріалів. Показник «виконані заходи» деталізується в знанні матеріалу, який є бажання опанувати, позитивному ставленню до вивчення освітнього змісту на лекціях, шкодування про недостатність часу для належного осмислення лекційного матеріалу. Показник «прийняття рішень» унаслідують труднощі у самостійному опрацюванні матеріалу, здатність віднайти потрібну інформацію, спроможність самостійно вивчити освітній зміст. Про показник «сміливість навчатися» – вибір навчання нового та набуття досвіду, усвідомлення своєї відповідальності за розуміння матеріалу на лекціях, розуміння позитивних та негативних прикладів матеріалу, представленого на лекції.

Окремі дослідники [14; 22] аргументують наявність таких груп показників готовності особи до самокерованого навчання: ініціативність та самостійність у навчанні, самосприйняття як ефективного учня, відкритість до можливостей освітньої підготовки, любов до навчання, прийняття власного учіння, або ж зосереджуються на тому, як студенти сприймають труднощі та переваги автономного навчання порівняно з традиційним під керівництвом викладача.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Отже, констатуємо відсутність у сучасній психолого-педагогічній науці єдиного цілісного розуміння сутності психологічної готовності

особистості до самоосвітньої діяльності, без її ототожнення із саморозвитком та самостійною навчальною роботою. Вочевидь це утруднює розуміння маркерів такої готовності та створює перешкоди для добору валідного інструментарію її виявлення, без чого будь-які методи, заходи з її розвитку втрачають свою обґрунтованість. Окрім того, потребує уточнення питання співвідношення спільного та відмінного у готовності до самоосвітньої праці представників різних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження й отриманих наукових результатів

Готовність особистості до самоосвітньої діяльності, на наш погляд, – це стійке психічне утворення, що інтегрує персональні риси-якості, здібності, мотивацію, знання, вміння, навички, необхідні для здійснення цієї діяльності, виявляється як її налаштованість до самоосвіти, яка забезпечує ефективність останньої. Щонайперше мовиться про якісно новий стан самої особистості, оновленої знаннями, вміннями, навичками, характерологічними властивостями, поглядами та переконаннями.

Передумовою формування готовності особистості до самоосвітньої діяльності вважаємо взаємодію внутрішніх характеристик особистості (спровокована певною невідповідністю потреба у самоосвіті, усвідомлення значущості самоосвіти, стійкий пізнавальний інтерес, здібності до певної діяльності, розвинутість пізнавальних психічних процесів, вольові риси-якості, базові знання у певній сфері взаємозалежних теорії і практики, психічний образ фахового інформаційного поля, пізнавальні та організаційні вміння, навички самостійної навчальної роботи) та зовнішніх впливів (необхідність зайняти своє місце у суспільстві, іти в ногу із часом, стійкий інтерес що уможливорює акти вчинення, хобі), що проявляється через різні форми самоосвіти (читання, слухання, спостереження, експериментування) [6].

Структура готовності особистості до самоосвітньої діяльності утворена такими чотирма компонентами, що конкретизують логіко-канонічну архітектоніку вчинку (В.А. Роменець, П.А. М'ясоїд, А.В. Фурман та ін. [10; 11]):

1) *ситуаційно-особистісний* пов'язаний із психологічними характеристиками особистості як суб'єкта конкретної діяльності, передбачає наявність позитивного ставлення до професії,

розуміння її вимог та своїх реальних здібностей, усвідомлення значення власного самовдосконалення у діяльності, пізнавального інтересу, почуття обов'язку та відповідальності, вміння ставити перед собою мету та докласти зусиль для її досягнення, планувати свою щоденну життєдіяльність як наступність соціальних ситуацій розвитку;

2) *мотиваційно-когнітивний* спричинює здійснення освітньої діяльності загалом, актуалізує перебіг пізнавальних процесів особистості, її інтелектуальний потенціал, стимулює усвідомлення важливості навчальної праці як напряму самореалізації, формування умінь працювати з джерелами інформації, збагачення загальноосвітніх і спеціальних знань та інтенціює її до застосовування здобутого знання на практиці;

3) *вчинково-дійовий* – це шерек актів здійснення власне самоосвітньої діяльності, що передбачає розуміння людиною значущості самоосвіти, вміння проникати у сутність проблеми (професійного завдання), аналізувати можливі способи її здолання, ставити цілі та їх досягати, обирати джерела пізнання, задіювати навички і компетенції у зреалізуванні власної самостійної пізнавальної активності, планувати свою самоосвітню діяльність;

4) *рефлексивно-післядійовий* – полягає у свідомому втіленні у життя особистістю *власної самоосвітньої програми* як самісно прийнятої системи уявлень, принципів, поглядів, методів і засобів, що уможливорює її безперервний психокультурний розвиток, соціальне і духовне самовдосконалення та постає засадничим інтегральним чинником її життєвого шляху як непересічної індивідуальності, котра віднайшла у повсякденні сенс своєї буденної екзистенції.

Критеріями готовності особистості до здійснення самоосвітньої діяльності аргументовано вважаємо усвідомлення значущості самоосвіти, стійкість інтересу до певної сфери знання, самостійність у пошуку відповідей на актуальні питання, ініціативність в оволодінні знаннями, вміннями, компетентностями, наполегливість у подоланні перешкод на шляху опанування новим досвідом, емоційне задоволення від здійснення самостійної навчальної активності, результативність самоосвітніх актів учинення, що є передумовою подальшого розвитку і збагачення самоосвітньої діяльності) (див. [6]).

Проявами готовності особистості до самоосвітньої діяльності слугують: а) розуміння соціального та особистого значення самоосвіти,

б) позитивна оцінка своїх спроможностей на цьому шляху, в) стійкий пізнавальний інтерес у певній сфері духовного знання та систематичні заняття з його задоволення, г) вміння самостійно ставити перед собою самоосвітні завдання та шукати адекватні способи їх вирішення, д) прояв ініціативи у пошуку потрібної інформації, у її опрацюванні та дієвому використанні, е) опанування відповідних умінь та навичок та їх доречно практичне застосування, є) докладання вольових зусиль у процесі самоосвіти, передусім пошук можливостей усунути перешкоди чи віднайти інші можливості досягнути поставлену мету, ж) позитивний емоційний фон під час особистого уреальнення самоосвітньої діяльності, з) емоційне піднесення у результаті пізнання нового, в оновленні своїх знань, умінь, навичок, смислів і т. ін.

Залежно від особливостей перебігу самоосвітнього процесу особистості слушно виокремити рівні її готовності до здійснення такої діяльності. При цьому кожен з рівнів спричинений різною мірою вираженості кожного із компонентів-складників згаданого психічного утворення [7] як універсального чинника здійснення різних видів самоосвітньої, щодо різного її змістовного наповнення.

Проведений нами аналіз методів діагностики готовності особистості до самоосвітньої діяльності [7] став підґрунтям для висновку про важливість застосування методів письмового інтерв'ю та аналізу продуктів вчинкового діяння для констатації наявності вказаної діяльності та її характеристик. Ці методи покликані допомогти з'ясувати наявність чи відсутність внутрішніх мотивів самовдосконалення, застосовуваних засобів пошуку і привласнення соціального досвіду, ступінь суб'єктної самостійності та ініціативності у само-реалізуванні, міру стійкості пізнавального інтересу, посильність мети і вагомість для окремої людини самоосвітньої праці. Тут також доцільним є використання методу психологічного експерименту, за якого для вирішення запропонованої ситуації обстежуваному треба змодельовати власну професійну самоосвітню діяльність. При цьому для розробки такої моделі важливо задавати методологічно обґрунтовані параметри, що слугуватимуть показниками аналізованої готовності конкретної особистості. На підґрунті таких висновків нами був розроблений відповідний діагностичний інструментарій (див. детально [8-9]).

Висновки і перспективи подальших розвідок

1. Готовність особистості до самоосвітньої діяльності є системотвірним психічним феноменом, що поєднує різноманітні характеристики її як суб'єкта учіння та спілкування, зокрема у взаємодоповненні потребо-мотиваційної, емоційно-почуттєвої, інтелектуальної, психосоціальної та діяльно-вольової сфер. Розвиток цієї готовності, стимулюючись зовнішньо й актуалізуючись внутрішньо, супроводжується вдосконаленням її окремих характеристик і показників, маркери яких проявляються у реально здійснюваній самоосвітній діяльності, передусім у її усвідомленості, вчинковому моделюванні, критичній та конструктивній рефлексії.

2. Особистісно налаштована спроможність до самоосвітньої діяльності сприяє якісному переходу задатків у здібності, здатність людини до опанування різноманітних знань і вмінь, норм і цінностей, причому як у контексті того фаху, який вона здобуває чи вже здобула, так і в іншій царині знань чи способах практикування. Загалом потенційно добре розвинута готовність до постійного вияву самоосвітніх зусиль сприяє підвищенню якості навчання здобувача у ЗВО, конкурентоспроможності його на ринку праці, досягненню життєвих цілей, які він ставить перед собою.

3. Миследіяльнісне зреалізування чотири-складової логіко-канонічної композиції в ч и н к у (В.А. Роменець і філософсько-психологічна школа) дало змогу, *по-перше*, спочатку авторськи поіменувати динамічну структуру психічної готовності особистості до самоосвітньої діяльності термінами «ситуаційно-особистісний, мотиваційно-когнітивний, учинково-дійовий, рефлексивно-післядійовий» компоненти зазначеної готовності, *по-друге*, здійснити сутнісне психосоціальне узмістовлення кожного компонента, *по-третьє*, обґрунтувати критерії, формовияви та психодіагностичні ознаки-показники розвиненої готовності людини до діяльності самісного спрямування.

Перспективою подальших досліджень готовності особистості до самоосвітньої діяльності як полірозвиткового психічного феномену є її детальний опис на підґрунті даних комплексного емпіричного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бубін О.А., Дурманенко Є.А., Боярчук С.О. Особливості формування готовності майбутніх вихователів до самоосвітньої діяльності. *Академічні студії*. 2023. №2. С. 58-67.
2. Бурлука О.В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харк. держ. акад. культури. Харків, 2005. 16 с.
3. Волуйко О.М. Самоосвітня компетентність як психологічний чинник готовності до іноваційної діяльності курсантів-правоохоронців. *Габітус*. 2023. Вип. 46. С. 123-128.
4. Грищук А.Б. Самоосвіта як спосіб підвищення професійного рівня державних службовців в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №3. С. 111-118.
5. Заверуха О.Я. Готовність до самоосвіти у структурі самореалізації молоді особистості. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*. 2021. С. 148-154.
6. Мартинюк І.А. Сутність готовності особистості до самоосвітньої діяльності. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць*. 2016. Вип. 34. Кам'янець-Подільський: Аксіома. С. 327-353.
7. Мартинюк І.А. Методи діагностики готовності особистості до самоосвітньої діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія»*. 2016. Вип. 1(6)/2(7). Київ: Київський університет. С. 96-99.
8. Мартинюк І.А. Методика дослідження готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності. *Психологічний часопис*. 2020. Том 6, №9. С. 58-67.
9. Мартинюк І.А. Методика дослідження компонентів готовності студентської молоді до самоосвітньої діяльності. *Психологічний часопис*. 2020. Том 6, №10. С. 130-139.
10. Психологія вчинку: шляхами творчості В.А. Роменця: зб. ст. / упоряд. П.А. М'ясоїд; відп. ред. А.В. Фурман. Київ: Либідь, 2012. 296 с.
11. Фурман А.В., Фурман О.С., Шандрук С.К., Фурман А.А. Методологія і психологія гуманітарного пізнання: колективна монографія: до 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.
12. Фриццок В. Готовність до саморозвитку як професійно-особистісна якість майбутніх педагогів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2024. Вип. 79. С. 34-39.
13. Яремко Р.Я., Вавринів О.С., Стельмах О.В. Дослідження готовності до самоосвіти як чинника професійної самореалізації фахівців із пожежної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*. 2022. №1. С. 49-55.
14. Abdelmounaim J., Koumachi B., Larouz M. Students' Readiness and Perceptions of Autonomus Learning: A Case Study of UMI Students. *International Journal of Multidisciplinary Research*. 2024. Volume 6, Issue 6. 1-9.
15. Adhikari D., Ghimire A., Adhikari B. Readiness for Self-Directed Learning among Nursing Student. *Galore International Journal of Health Sciences and Research*. 2025. Volume 10, Issue 4. 138-145.
16. Akkilagunta S., Kar S.S., Kc P., Lakshminarayanan S. Assessment of reliability and adaptation of fisher's 52-item self-directed learning readiness scale among medical students in Southern India. *International Journal of Advanced Medical and Health Research*. 2019. 6(1). С. 7-11.
17. Cheng S.-F., Kuo Ch.-F., Lin K.-Cg., Lee-Hsieh J. Development and preliminary testing of a self-rating instrument to measure self-directed learning ability of nursing students. *International Journal of Nursing Studies*. 2010. Volume 47, Issue 9. 1152-1158.
18. Dunk A., Craft J. Beyond Self-Directed Learning: The Role of Self-Regulated Learning in Nursing Education. *J Nurs. Educ.* 2025. May, 64(5). 287-293.
19. Fisher M., King J., Tague G. Development of a self-directed learning readiness scale for nursing education. *Nurse Education Today*. 2001. 21. 516-525.
20. Guglielmino L.M. Development of the Self-Directed Learning Readiness Scale [dissertation] Athens, USA: University of Georgia, 1978.
21. Kargul J. Powojenny oględ samokształcenia w Polsce. *Rocznik Andragogiczny*. 2023. № 30. 139-152.
22. Lim Y.S., Willey J.M. Evaluation and refinement of Self-Directed Learning Readiness Scale for medical students. *Korean J Med Educ*. 2024. 36(2). 175-188.
23. Nosair E., Omar M., AlWawi G. Evaluation of Self-Directed Learning Readiness Among Medical Students in Sharjah, the United Arab Emirates. *Cureus*. 2024. 16(9). e70096.
24. Pavle S.S., Pavle S.B. Assessing self-directed learning readiness among Indian medical graduates: Implications for educators and policymakers. *J Educ. Health Promot.* 2025. 14:499. 1-9.
25. Pravesti C.A., Mufidah E.F. Pengembangan Skala Kesiapan Belajar Mandiri (Self-Directed Learning Readiness /SDLR). *Counselia: Journal Bimbingan dan Konseling*. 2024. Volume 14(1). 1-10.
26. Sashi S., Acharya S., Nai S. Readiness towards Self-Directed Learning among Bachelor Level Nursing Students in a Campus, Banke District. *Celebes Nursing Journal*. 2024. 1(2). 85-91.
27. Sinharay M., Karmakar A., Mukherjee S. Self-Directed Learning Sessions in Nederal Students: Small yet Crucial Steps to a Long Journey of Lifelong Learner. *Mymensing Med J*. 2025. Oct. 34(4). 1234-1244.
28. Valvade S., Zydziunaite V. Conceptualisation of Self-Education for Healthy Life Style: From Satisfaction of Psychological Needs to Implementation of Life Objectives. *Applied Research in Health and Social Sciences Interface and Interaction*. 2018. 15(1). 20-27.

REFERENCES

1. Bubin, O.A., Durmanenko, Ye.A., Boiarchuk S.O. (2023). Osoblyvosti formuvannya hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do samoosvitnoi diialnosti [Features of preparing future educators for self-education activities]. *Akademichni studii*. №2. S. 58-67 [in Ukrainian].
2. Burluka, O.V. (2005). Samoosvita osobystosti yak sotsiokulturne yavyshe [Self-education of the individual as a sociocultural phenomenon]. Avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk. Khark. derzh. akad. kultury. Kharkiv. 16 s. [in Ukrainian].
3. Voluiko, O.M. (2023). Samoosvitnia kompetentnist yak psykholohichniy chynnyk hotovnosti do inovatsiinoi diialnosti kursantiv-pravookhorontsiv [Self-education competence as a psychological factor in the readiness of law enforcement cadets for innovative activity]. *Habitus*. Vyp. 46. S. 123-128 [in Ukrainian].
4. Hryshchuk, A.B. (2020). Samoosvita yak sposib

pidvyshchennia profesiinoho rivnia derzhavnykh sluzhbovtstv v Ukraini [Self-education as a way to improve the professional level of civil servants in Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo*. №3. S. 111-118 [in Ukrainian].

5. Zaverukha, O.Ya. (2021). Hotovnist do samoosvity u strukturi samorealizatsii molodoi osobystosti [Readiness for self-education in the structure of self-realisation of a young personality]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriya Psykholohichni nauky*. S. 148-154 [in Ukrainian].

6. Martyniuk, I.A. (2016). Sutnist hotovnosti osobystosti do samoosvitnoi diialnosti [The essence of an individual's readiness for self-education activities]. *Problemy suchasnoi psykholohii: Zb. nauk. prats. Vyp. 34. Kamianets-Podilskyi: Aksioma*. S. 327-353 [in Ukrainian].

7. Martyniuk, I.A. (2016). Metody diahnostryky hotovnosti osobystosti do samoosvitnoi diialnosti [Methods for diagnosing an individual's readiness for self-education activities]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Psykhologhiia»*. Vyp. 1(6)/2(7). Kyiv: Kyivskyi universytet. S. 96-99 [in Ukrainian].

8. Martyniuk, I.A. (2020). Metodyka doslidzhennia komponentiv hotovnosti studentskoi molodi do samoosvitnoi diialnosti. *Psykhologichnyi chasopys*. Tom 6, №9. S. 58-67 [in Ukrainian].

9. Martyniuk, I.A. (2020). Metodyka doslidzhennia komponentiv hotovnosti studentskoi molodi do samoosvitnoi diialnosti. *Psykhologichnyi chasopys*. Tom 6, №10. S. 130-139 [in Ukrainian].

10. Myasoid, P.A. & Furman, A.V. (Eds.). (2012). *Psykhologhiia vchynku: Shliakhamy tvorchosti V.A. Romentsia [Psychology act: the way of creativity, of Roments V.A.]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

11. Furman, A.V. & Furman, O.Ye. & Shandruk, S.K., Furman A.A. (2019). Metodolohiya i psykholohiya humanitarnoho piznannia. Do 25-richchia naukovoї shkoly profesora A.V. Furmana [Methodology and psychology of humanitarian cognition. To the 25th anniversary of professor A.V. Furman's scientific school]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

12. Frytsiuk, V. (2024). Hotovnist do samorozvytku yak profesiino-osobystisna yakist maibutnikh pedahohiv [Readiness for self-development as a professional and personal quality of future teachers]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Vyp. 79. S. 34-39 [in Ukrainian].

13. Yaremko, R.Ya., Vavryniv, O.S., Stelmakh, O.V. (2022). Doslidzhennia hotovnosti do samoosvity yak chynnyka profesiinoi samorealizatsii fakhivtsiv iz pozheznoi bezpeky [Research on readiness for self-education as a factor in the professional self-realisation of fire safety specialists]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav (seriia psykholohichna)*. №1. S. 49-55 [in Ukrainian].

14. Abdelmounaim, J., Koumachi, B., Larouz, M. (2024). Students' Readiness and Perceptions of Autonomus Learning: A Case Study of UMI Students. *International Journal of Multidisciplinary Research*. Volume 6, Issue 6. 1-9 [in English].

15. Adhikari, D., Ghimire, A., Adhikari, B. (2025). Readiness for Self-Directed Learning among Nursing Student. *Galore International Journal of Health Sciences and Research*. Volume 10, Issue 4. 138-145 [in English].

16. Akkilagunta, S., Kar, S.S., Kc, P., Lakshminarayanan, S. (2019). Assessment of reliability and adaptation of fisher's 52-

item self-directed learning readiness scale among medical students in Southern India. *International Journal of Advanced Medical and Health Research*. 6(1). C. 7-11 [in English].

17. Cheng, S.-F., Kuo, Ch.-F., Lin, K.-Cg., Lee-Hsieh, J. (2010). Development and preliminary testing of a self-rating instrument to measure self-directed learning ability of nursing students. *International Journal of Nursing Studies*. Volume 47, Issue 9. 1152-1158 [in English].

18. Dunk, A., Craft, J. (2025). Beyond Self-Directed Learning: The Role of Self-Regulated Learning in Nursing Education. *J Nurs. Educ.* May, 64(5). 287-293 [in English].

19. Fisher, M., King, J., Tague G. (2001). Development of a self-directed learning readiness scale for nursing education. *Nurse Education Today*. 21. 516-525 [in English].

20. Guglielmino, L.M. (1978). Development of the Self-Directed Learning Readiness Scale [dissertation] Athens, USA: University of Georgia [in English].

21. Kargul, J. (2023). Powojenny oglNed samoksztaicenia w Polsce. *Rocznik Andragogiczny*. № 30. 139-152 [in English].

22. Lim, Y.S., Willey, J.M. (2024). Evaluation and refinement of Self-Directed Learning Readiness Scale for medical students. *Korean J Med Educ*. 36(2). 175-188 [in English].

23. Nosair, E., Omar, M., AlWawi, G. (2024). Evaluation of Self-Directed Learning Readiness Among Medical Students in Sharjah, the United Arab Emirates. *Cureus*. 16(9). e70096 [in English].

24. Pavle, S.S., Pavle, S.B. (2025). Assessing self-directed learning readiness among Indian medical graduates: Implications for educators and policymakers. *J Educ. Health Promot*. 14:499. 1-9 [in English].

25. Pravesti, C.A., Mufidah, E.F. (2024). Pengembangan Skala Kesiapan Belajar Mandiri (Self-Directed Learning Readiness / SDLR). *Counselia: Journal Bimbingan dan Konseling*. Volume 14(1). 1-10 [in English].

26. Sashi, S., Acharya, S., Nai S. (2024). Readiness towards Self-Directed Learning among Bachelor Level Nursing Students in a Campus, Banke District. *Celebes Nursing Journal*. 1(2). 85-91 [in English].

27. Sinharay, M., Karmakar, A., Mukherjee, S. (2025.) Self-Directed Learning Sessions in Nederal Students: Small yet Crucial Steps to a Long Journey of Lifelong Learner. *Mymensing Med J*. Oct. 34(4). 1234-1244 [in English].

28. Valvade, S., Zydziunaite, V. (2018). Conceptualisation of Self-Education for Healthy Life Style: From Satisfaction of Psychological Needs to Implementation of Life Objectives. *Applied Research in Health and Social Sciences Interface and Interaction*. 15(1). 20-27 [in English].

АНОТАЦІЯ

МАРТИНЮК Ірина Анатоліївна.

Готовність особистості до самоосвітньої діяльності як психічний феномен.

У статті обґрунтовуються психологічні зміст та структура готовності особистості до самоосвітньої діяльності, описуються її атрибутивні ознаки, рівні організації, формовияви та діагностичні показники. Зазначається, що така готовність є підґрунтям та рушієм успішного учіння й розвитку здобувача як в умовах ЗВО, так і поза його просторовими й часовими межами. Водночас аналізована готовність розглядається як одна з передумов здатності людини до повноцінного функціонування в умовах не-

визначеності, наголошується на важливості її формування у системі вищої освіти. У результаті конструктивної рефлексії праць українських та зарубіжних вчених із досліджуваної проблематики констатована відсутність довершеного цілісного розуміння сутності психологічної готовності особистості до самоосвітньої діяльності поза форматом її ототожнення із саморозвитком та самостійною навчальною роботою. Зауважується, що наявність цього факту утруднює осягнення її маркерів та створює перешкоди для добору валідного інструментарію її виявлення, без чого будь-які методи, заходи з її розвитку втрачають свою аргументованість. Доведено, що сутнісний горизонт готовності особи до самоосвітньої діяльності становить інтегральне психічне утворення, яке усталено поєднує особистісні риси-якості, здібності, мотивацію, знання, уміння, навички, необхідні для здійснення цієї діяльності, виявляється як налаштованість до самоосвіти і забезпечує ефективність процесу учіння, у результаті чого виникає якісно новий стан особистісної зрілості світоглядного і самореалізаційного характеру. Вперше, спираючись на методологію логіко-канонічної конструкції вчинку (за теорією В.А. Роменця), поіменовано, контурно окреслено суть та здійснено психосоціальне умістовлення чотирьох компонентів розв'язкової готовності особистості до безперервного самоосвітнього зростання, а саме ситуаційно-особистісного, мотиваційно-когнітивного, учинково-дійового і рефлексивно-післядійового. Крім того, в дослідженні висвітлено критерії, формовияви та психодіагностичні ознаки-показники розвиненої готовності людини до діяльності самісного спрямування.

Ключові слова: самоосвіта, особистість, самоосвітня діяльність, психологічна готовність, готовність до самоосвітньої діяльності, студентська молодь, компоненти готовності, учіння, самокероване навчання, самостійне навчання, автономне навчання.

ABSTRACT

Iryna MARTYNIUK.

The Personality's Readiness for Self-Educational Activity as a Psychic Phenomenon.

The psychological content and structure of the personality's readiness for self-educational activity are substantiated, and its attributive features, levels of organization, forms of manifestation, and diagnostic indicators are described. It is noted that such readiness is the foundation and driving force of successful

learning and development of the student both within institutions of higher education and beyond their spatial and temporal boundaries. At the same time, the analyzed readiness is considered one of the prerequisites for a person's ability to function fully in conditions of uncertainty, and the importance of its formation in the system of higher education is emphasized. As a result of constructive reflection on the works of Ukrainian and foreign scholars on the issue under study, the absence of a complete, holistic understanding of the essence of the psychological readiness of the personality for self-educational activity – outside the format of its identification with self-development and independent study work – is established. It is noted that the existence of this fact hinders the understanding of its markers and creates obstacles to the selection of valid tools for its identification, without which any methods and measures for its development lose their validity. It is demonstrated that the essential horizon of a person's readiness for self-educational activity constitutes an integral psychic formation that stably combines personal traits-qualities, abilities, motivation, knowledge, skills, and habits necessary for carrying out this activity, manifests itself as a disposition toward self-education, and ensures the effectiveness of the learning process, resulting in a qualitatively new state of personal maturity of a worldview and self-realization character. For the first time, drawing on the methodological reasoning of the logical-canonical construction of the act (according to V. Romenet's theory), four components of the developmental readiness of the personality for continuous self-educational growth are named, their essence is outlined, and their psychosocial substantive content is elaborated: the situational-personal, motivational-cognitive, act-action, and reflexive-post-action components. In addition, the study highlights the criteria, forms of manifestation, and psychodiagnostic features and indicators of a person's developed readiness for self-directed activity.

Keywords: self-education, personality, self-educational activity, psychological readiness, readiness for self-educational activity, student youth, components of readiness, learning, self-directed learning, independent learning, autonomous learning.

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Андрій ГІРНЯК,
д. психол. н., проф. Анатолій А. ФУРМАН.**

Надійшла до редакції 25.02.2026.

Підписано до друку 06.03.2026.

Дата публікації 30.03.2026.

Бібліографічний опис для цитування:

Мартинюк І.А. Готовність особистості до самоосвітньої діяльності як психічний феномен.

Психологія і суспільство. 2026. № 1. С. 165-174. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2026.01.165>